

KRÚDY GYULA

(1878—1933)

Krúdynak hívei vannak, rajongói vannak, ízelve élvezői vannak, akik gyűjtik a könyveit, újra meg újra olvassák oldalait, egymásnak idézik mondatait. Krúdy egyszerre széles olvasókörök népszerű írója és irodalmi ínyencek szellemi csemegeje. És soha senki se vonta kétségbe, hogy a magyar prózastílus egyik legeslegnagyobb művésze. És ez a bűvész-művész, akinél minden mondatról úgy képzeli az olvasó, hogy hosszú műgonddal csiszolta mestere — a magyar irodalomnak alighanem a legtermékenyebb írója, lehetséges, hogy Jókainál is több betűt írt le, holott ő csak ötvenöt évet ért meg. Regényeinek száma hatvan fölött van, novelláié és elbeszéléseié meghaladja a háromezretet, s ezekhez ifjúkorától mindhalálig szakadatlanul publicisztikai cikkeket fogalmazó újságíró volt. Káprázatos jelenség!

Felvidéki eredetű nemesi családból származott, de ő maga Nyíregyházán született. Gyermekkor a Nyírségben és a Szepességben telik. Ezeknek a tájaknak a hangulatvilága elkíséri egész életében. A Krúdy-történetek nagy része egy mesebeli Szepességben vagy egy ezüstköddel bevont Nyírségben játszódik, és csak később járul ezekhez újfajta képzelteként a régi Pest-Buda látomása.

Korán mutatkozik tehetsége, tizenöt éves korában már novellája jelenik meg, tizenhét éves fővel vidéki lap főmunkatársa, nemsokára nagyvárosi újságíró (tehát mint oly sokan ebből a nemzedékből, ő is Nagyváradról érkezett Budapestre), és 1896-ban, a millennium ünnepségei idején már



a fővárosban van, s itt is él ettől kezdve haláláig. Itt alakítja ki a maga sajátos, a bohémvilágban élő, de mégsem bohém életét. Munkakedve, munkaereje, rendkívüli rendszeressége elkülöníti a bohém életet élő társaktól, akik lelkesednek érte, akiket ő is kedvel, de akiknek körében soha igazi barátira nem talál. Magányos ember, magányos marad a családi életen belül is, noha kétszer nősül. Emberi kapcsolatokat csak az irodalmon belül tart. Így kerülnek közel egymáshoz Bródyval és Gárdonyival. Bródy egyénisége is, stílusa is, irodalmi törekvése is hatással van Krúdyra, hogy a romantikus kezdetek után magára találjon. De az írói körökben is hamarosan tekintélyt szerez magának, az olvasóközönség pedig a szívébe zárja. Közben mindenki érzi benne a másokhoz nem hasonlító, különös embert. Legendákat mesélnek változatos szerelmi kalandjairól, emberfeletti testi erejéről, lebírhatatlan inni tudásáról, asztal melletti ínycséségéről, hallgatagsággal vegyített ironikus szellemességéről, s nem utolsósorban szívós munkateljesítményeiről. Ugyanúgy tud huszonnégy órán át íróasztal mellett szakadatlanul dolgozni, mint huszonnégy órán át enni és inni, társaságban órákon keresztül hallgatni vagy órákon keresztül megállás nélkül csevegni.

Ifjan Jókai és Mikszáth hat rá; túlnő rajtuk, de nem felejtí őket, a romantikus hagyományt beleszővi sajátos stílusába. Azután példaképet talál Reviczky újat akarásában, és irodalmi eszményre lel Puskin *Anyegin*jében (Bérczy Károly fordításában, amely mindhalálig a legkedvesebb könyve marad). Így éri Bródy ösztönző hatása, amelynek révén megismeri és megszereti Zolát és Turgenyevet. Ezekről is tanul, ezeken is túllép. Így alakítja ki magának még a század tízes éveinek elején azt a költői-impresszionista prózát, amelyben egyszerre vágyódik vissza egy mesésen elképzelt, biedermeier hangulatú, nemesi, kora polgári múltba, és ábrázolja ennek a nemesi-polgári világnak menthetetlen mulandóságát. Egy-egy regényében (pl. az *Aranybányában*) és néhány novellájában kilép a maga teremtette világból, és realista igénnyel, naturalista színekkel mond ítéletet a nemességgel összeszövődő polgári jelenről, publicisztikájában egyre erősebben áll a forradalom oldalán, és 1919-ben mindenestül vállalja a forradalmat. Művészetében azonban ez inkább kiruccanás, az ő igazi világa az emlékeké: gyermek- és ifjúkorának képei vegyülnek el még előbbi évtizedek, néha előbbi évszázadok bizonytalan körvonalú képeivel. Krúdy az emlékezés nagy pszichológusa, és a gondolatársítás csapongásának legnagyobb hazai művésze. (Valami olyasmit csinál a mi körülményeink között, mint Marcel Proust a francia képzetvilágban. Nem tudtak egymásról, nem tudhattak egymásról, de mindketten a polgári hanyatlás tanúi és emlékezői voltak.)

Ebből az emlékező és gondolatársító magatartásból következik, hogy hőseinek java része az író hasonmása, történetei tele vannak átstilizált önéletrajzi mozzanatokkal. Szindbád vagy Rezeda Kázmér írójuk életformájára, életszemléletére

vall, és történetükben is sok minden az íróval esett meg, vagy az író vágyaiból valósult meg.

Legjobb regénye, *A vörös postakocsi*, és folytatása, az *Őszi utazások a vörös postakocsin*, nem önéletrajzi fogantatású, vagy legalábbis kevés benne a saját élmény: itt egy éppen elmúló életformát, a társadalmi talaját végképp elvesztett dzsentrit rajzolja meg, szeretettel, de kíméletlenül. Éppen a szeretet, a visszavágódás teszi oly hitelessé Krúdynál a halálharang kongatását.

Néha visszalép a régebbi századokba, regényt ír a bujdosó kurucokról, Martinovicseről, három regényt is ír a Mohács körüli évtizedekről. Ezekben minden fontosabb, mint a hiteles történelmi tények: a történelem atmoszféráját tudja érzékeltetni.

Tagadhatatlan, hogy sok köze van a századforduló szecessziójához. Az ötvözött mondatok stílromantikája, leírásainak dekoratív elemei, polgári polgárellenessége még Szomoryval is rokonítja (Krúdy történelmi regényeinek hangulatvilága nem áll távol Szomory történelmi drámáitól). Ebben az impresszionista világban azonban a való élet kézzelfogható jelenségei igen éles világításban jelennek meg. Krúdy irodalmunk egyik legszemléletesebb leírója. Nem utolsósorban azt szereti leírni, ami a való életben testnek-léleknek kellemes. Ahogy egy szép nőt vagy akár csak egy levetett alsószyoknyát megrajzol, az maga az irodalmi szöveggé változott képzőművészet. Fél mondattal tud erotikus hangulatot varázsolni, másik fél mondattal éhséget vagy szomjúságot kelt, amelyet a következő bekezdésben szinte érzékletesen elégít ki. Nincs még egy író, aki annyit és olyan részletesen írt volna evésről-ivásról. Az ételeknek és az italoknak tudományos szintű szakértője volt: műveiben a konyhaművészet és a borászat példátlan példatárát kapott. De a múlt századbéli női ruházatkodás teljes jegyzékét is össze lehetne állítani különböző leírásaiból.

Fiatalkorában, amikor Budapestre került, nyomorúságosan élt, de hamarosan elérte a sikert. Néhány évtizeden át viszonylag sokat keresett (sokat is dolgozott hozzá), de anyagilag sohasem volt rendben, nem tudott banni a pénzzel. Két családja is volt, hűtlen mind a kettőhöz, de amíg bírta, bőkezű mind a kettőhöz, és bőkezű mindenkihez: nőkhöz, barátokhoz, hozzá szegődő ivótársakhoz. 1919-ben tollával a forradalom szolgálatában állt. És úri göggel vállalta tovább is ezt a kiállását. Amikor az ellenforradalom idején oly sok író mentegetődzött, igazolni igyekezett magát, Krúdy elhúzódott a hatalmon levőktől. Kegyzetté is vált. Most már újra nyomorgott. Néha kiadója is alig akadt. Élete végső éveiben megesegett, hogy a villanyt és a gázt is kikapcsolták lakásából. De ő nem kért kegyeket. Írta műveit. Remekműve, *A tisztaeszlezi Solymosi Eszter* férfiasan bátor kiállítás volt a faji előítéletek örülete ellen. Újságfolytatásokban jelent meg, a kiadók féltek tőle. Egyik legszebb regénye, a *Rezeda Kázmér szép élete* is már csak a halála után jelent meg.

Életműve szinte áttekinthetetlen, teljes kiadása még máig sincs, holott tudjuk, ki volt, és évről évre új Krúdy-kötetek kerülnek sajtó alá. Óriási publicisztikai munkásságát még majd ki kell ásni a régi újságok tömegéből. Ezekből az újságokból még mindig kerülnek ki újabb és újabb, eddig könyvben meg nem jelent Krúdy-novellák. Ily módon Krúdy képe halála óta is egyre gazdagodik, és a Krúdy-hívők nem győzik gyűjteményükhöz megszerezni az újabb köteteket. Alakja olyan, mintha Krúdy írta volna.